

اثربخشی آموزش برنامه والدگری مثبت بر کیفیت تعامل والد- کودک

مرضیه وارسته^۱، خالد اصلانی^۲، عباس امان الهی^۳

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۱۰/۱۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۰۶/۰۵

چکیده

هدف این پژوهش تعیین تأثیر آموزش برنامه والدگری مثبت (Triple P) بر کیفیت تعامل والد-کودک مادران کودکان دبستانی شهر اهواز بود. پژوهش حاضر، یک مطالعه نیمه آزمایشی با طرح پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری با گروه آزمایش و کنترل بود. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه مادران کودکان مدارس ابتدایی شهر اهواز بود که ۳۰ نفر از آنها به روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. شرکت‌کنندگان به صورت تصادفی به دو گروه ۱۵ نفری تقسیم شدند (یک گروه آزمایش و یک گروه کنترل). گروه آزمایش، برنامه آموزشی والدگری مثبت را در ۸ جلسه دریافت کردند در حالی که به گروه کنترل این آموزش ارائه نشد. ابزار استفاده شده در این پژوهش، مقیاس رابطه‌ی والد-کودک پیناتا (۱۹۹۴) بود. اطلاعات جمع‌آوری شده با استفاده از تحلیل کواریانس چندمتغیری، با استفاده از نسخه ۲۱ نرم‌افزار آماری SPSS تحلیل شد. نتایج تحلیل کواریانس چندمتغیری نشان داد که گروه آزمایش و کنترل حداقل در یکی از مولفه‌های تعامل والد-کودک تفاوت معناداری داشتند ($P < 0/001$) و آموزش برنامه‌ی والدگری مثبت بر تعارض، نزدیکی، وابستگی و رابطه مثبت کلی اثر مثبت و معناداری داشت ($P < 0/001$). نتایج حاکی از آن بود که برنامه‌ی آموزش والدگری مثبت سبب بهبود تعامل مادر با کودک شده است.

واژگان کلیدی: برنامه آموزش والدگری مثبت، تعامل مادر کودک، تعارض

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد رشته مشاوره خانواده، ایمیل: v.marziyeh@gmail.com

۲. استادیار رشته مشاوره دانشگاه شهید چمران اهواز، (نویسنده مسئول)، ایمیل: kh.aslani@scu.ac.ir

۳. استادیار رشته مشاوره دانشگاه شهید چمران اهواز، ایمیل: a.amanelahi@yahoo.com

مقدمه

خانواده اولین پایه‌گذار شخصیت و ارزش‌های فکری است که نقش مهمی در تعیین سرنوشت، سبک و خط‌مشی زندگی آینده فرد دارد (اسماعیل‌زاده‌کیابانی، ۱۳۹۲) همچنین روابط والدین و فرزندان و کیفیت زندگی خانواده اصلی اساسی برای سلامت کودکان است (بهرام‌آبادی، زهراکار، بروجردی، محمدی‌فر، ۱۳۹۲). از آنجایی که دوران کودکی از مهم‌ترین مراحل زندگی است و شخصیت فرد در این دوران پایه‌ریزی می‌شود، والدین و همچنین رابطه‌ی والد-کودک از مهم‌ترین عوامل موثر بر رشد روانی اجتماعی هر کودکی محسوب می‌شود (خدابخشی کولایی، شاهی، نویدیان و مصلی‌نژاد، ۲۰۱۵). تعامل والد-کودک یک پدیده‌ی پیچیده و چند بعدی است و در اثر تعامل عوامل کلیدی متعددی از قبیل نگرش و میزان پذیرش والدین، نحوه‌ی مدیریت و کنترل رفتار، حس شایستگی اجتماعی و خویشتنداری، میزان دانش و مهارت والدگری، اعتماد به نفس و خوش فکری والدین در تربیت کودک و ایجاد محیطی با حداقل تعارض، کیفیت روابط والد-کودک و مراقبت عاطفی مادر از کودک، شکل می‌گیرد (تجریشی، عاشوری، افروز، ارجمندیان و غباری بناب، ۱۳۹۴). در واقع کیفیت تعامل والد کودک به تاثیر نحوه‌ی برقرار ارتباط و نگرش نسبت به کودکان و ایجاد یک جو عاطفی توسط والدین تاکید می‌کند (محرری، سلطانی‌فر، خالصی و اسلامی، ۱۳۹۱). والدگری مثبت برنامه جدید و جهان‌شمولی درباره‌ی فرزندپروری است که باعث ایجاد رابطه مثبت بین والدین و فرزندان‌شان می‌شود و کمک می‌کند تا والدین راهبردهای موثر مدیریت را در برخورد با انواع مسائل رشدی و رفتاری کودکانی او بیاموزند، برنامه ساده‌ای که می‌تواند تغییرات بزرگی در خانواده‌ها ایجاد کند و به والدین کمک می‌کند تا دریابند که وقتی به روش‌های جدیدی حرف بزنند، فکر کنند و عمل کنند، نتایج عمل بهتری در خانواده خواهد داشت. والدین، مراقب، تربیت‌کننده، مدبر و عامل تغییر و اجتماعی کردن فرزندان‌شان هستند (ساندرز، ۲۰۰۵). آموزش والدین به معنی در نظر گرفتن والدین به عنوان عامل تغییر در زندگی فرزندان‌شان و رفع مشکلات آنها می‌باشد (ساندرز، ترجمه‌ی شمس، ۱۳۹۳). فرزندپروری مثبت شامل این موارد است: محیطی

امن، تقویت رفتار مثبت، ایجاد محیط مثبت یادگیری، داشتن انتظارات واقع‌گرایانه و مراقبت از خود به عنوان والد (ساندرز، ۲۰۱۲). این رویکرد به درمان و پیشگیری اختلالات کودکی، قوی‌ترین حمایت تجربی را نسبت به سایر مداخلات در حوزه کودکان داشته است (ساندرز، ۲۰۰۳؛ به نقل از طاهری نیا، ۱۳۹۱). همچنین بسیاری از اصول و روش‌های این برنامه به طور موفقیت آمیزی در درمان مشکلات شدید رفتاری و بالینی کودکان به کار گرفته می‌شود. این برنامه واکنش‌های عاطفی مضطرب‌کننده را که شامل افسردگی، عصبانیت، اضطراب و سطح بالای استرس است را مورد بررسی قرار می‌دهد. این اضطراب‌ها از طریق بهبود مهارت‌های والدینی که حس بی‌پناهی و افسردگی و استرس را کاهش می‌دهند (ساندرز، ۲۰۰۳).

بهبود کیفیت تعامل والد- کودک یک روش مبتنی بر شواهد برای کاهش رفتار مخرب کودک و بهبود مدیریت رفتار والدین می‌باشد (شپریس^۱، شپریس، مونساکس^۲، داویس^۳ و لویز^۴، ۲۰۱۵). هدف اصلی از بهبود کیفیت تعامل والد کودک، کاهش مشکلات رفتاری کودک و افزایش رفتارهای موافق اجتماعی، بهبود مهارت‌های فرزندپروری از جمله نظم و انضباط قاطعانه و کاهش استرس و تنیدگی والدینی است (داموداران^۵، ۲۰۱۳). همان‌طور که اشاره شد کیفیت تعامل والد کودک با تاثیر بر اختلالات رفتاری و عملکرد اجرایی کودکان (شپریس و همکاران، ۲۰۱۵) و با تغییر الگوهای تعاملی والد- کودک برای جلوگیری از مشکلات و تقویت شیوه‌های فرزند پروری والدین و افزایش اعتماد به نفس آنها مهم و اساسی است (داموداران، ۲۰۱۳). همچنین با تغییر نگرش مادر نسبت به فرزند پروری به عنوان مهم‌ترین فرد زندگی کودک، می‌توان چرخه‌ی معیوب فرزند پروری را اصلاح کرد، به طور کلی تغییر نگرش مادر نسبت به فرزند پروری، سبب کاهش اختلالات

2. Sheperis, C.,

3. Monceaux, A.

4. Davis, J.R.

5. Lopes. B.

1. Damodaran, K.D.

2. positive parenting program

کودکان و از میان برداشتن عامل اضطراب و ناخشنودی در مادران می‌شود (بشر دوست، زندی پور و رضائیان، ۱۳۹۳)

با توجه به اینکه عوامل متعددی بر روابط کودکان و والدین و کیفیت تعامل آنها موثر است. روش‌ها و برنامه‌های آموزشی متفاوتی وجود دارد که برنامه‌ی آموزش گروهی والدگری مثبت یکی از این روش‌های آموزش والدین است که بر اساس رفتار درمانگری‌های خانوادگی مبتنی بر اصول یادگیری اجتماعی بندورا به وجود آمده است (ترنر، ساندرز و مارکی ددز، ۲۰۰۲). برنامه‌ی فرزند پروری مثبت یک برنامه‌ی راهبردی چند سطحی درباره‌ی فرزند پروری و با رویکرد پیشگیرانه و حمایتی نسبت به خانواده‌ها است که توسط ساندرز و همکاران در دانشگاه کویینزلند در استرالیا تدوین شده است (ساندرز، ۲۰۰۳). این برنامه بر حسب شدت و قدرت مداخله در پنج سطح و برای والدین کودکان و نوجوانان و از بدو تولد تا شانزده سالگی تدوین شده است. دلیل منطقی برای سطح بندی این برنامه، سطوح متفاوت اختلال در عملکرد و رفتار کودکان و نیز نیازهای گوناگون والدین آنها می‌باشد (تجربشی و همکاران، ۱۳۹۴). هدف برنامه‌ی والدگری مثبت پیش‌گیری و همچنین کاهش مشکلات عاطفی و رفتاری دوران کودکی و ترویج مهارت‌های والدینی و افزایش دانش و اعتماد به نفس والدین می‌باشد (ساندرز، ۲۰۱۲؛ به نقل از واکیمیز، ۲۰۱۴). این برنامه با ارائه اطلاعات درباره‌ی نیازهای گوناگون مادر و کودک، چگونگی رابطه‌ی مادر-کودک، کارکرد خانواده و مهارت‌های والدگری می‌تواند در راستای کاهش مشکلات رفتاری و هیجانی کودک و ارتقای کیفیت رابطه‌ی مادر-کودک مورد استفاده قرار گیرد (ساندرز، ۲۰۰۳)، به طور کلی برنامه‌ی فرزند پروری مثبت عوامل محافظتی کودکان را غنا می‌بخشد و عوامل خطر سازی را که با مشکلات رفتاری و هیجانی کودکان در ارتباط است کاهش می‌دهد (فوجی وارا، ۲۰۱۱؛ به نقل از تجربشی و همکاران، ۱۳۹۴). این برنامه به والدین راهبردهای عملی و موثر پرورش مهارت‌های اجتماعی و زبانی کودک، خودتنظیمی هیجانی، استقلال و قابلیت حل مسئله را می‌آموزد. دستیابی به این مهارت‌ها نیز سبب ارتقای هماهنگی خانواده، کاهش تعارض کودک و والدین، توسعه روابط موفقیت آمیز با همسالان و آماده‌سازی کودک جهت کامیابی تحصیلی می‌گردد این رویکرد به درمان و پیشگیری

اختلالات کودکی، قوی‌ترین حمایت تجربی را نسبت به سایر مداخلات در حوزه‌ی کودکان داشته است (ساندرز و پرینتز، ۲۰۰۵؛ به نقل از علی اکبری دهکردی، کاکوجویاری، محتشمی و یکدله‌پور، ۱۳۹۳).

اگر چه پژوهش‌های زیادی برای حل مشکلات رابطه والد-کودک انجام گرفت اما نوعی از مداخله خانواده محور که شهرت زیادی یافته است و در حوزه‌هایی مانند: کاهش مشکلات رفتاری، کارکرد خانواده، خودکارآمدی والدینی و شیوه‌های فرزندپروری از پشتوانه علمی محکمی برخوردار است، از آن تحت عنوان برنامه آموزش گروهی والدگری مثبت یاد شده است (تجربشی و همکاران، ۱۳۹۳). همچنین یافته‌های پژوهشی حاکی از اثربخشی آموزش والدگری مثبت در کاهش کارکردهای نامطلوب فرزندپروری، بهبود کیفیت رابطه‌ی والد-کودک، مشکلات والدگری ادراک شده توسط والدین و مشکلات رفتاری کودکان است (تجربشی و همکاران، ۱۳۹۳). علاوه بر این پژوهش‌ها اثربخشی برنامه‌ی والدگری مثبت در درمان مشکلات رفتاری (ساندرز، ۲۰۱۲) و شیوه‌های فرزندپروری ناکارآمد والدین (اورد، ۲۰۱۲؛ به نقل از تجربشی و همکاران، ۱۳۹۳) و تعارضات زوجین (ساندرز، ۲۰۰۵؛ به نقل از تجربشی و همکاران، ۱۳۹۳) مورد تایید قرار گرفته است. در این رابطه عابدی، شاپورآبادی، پورمحمدرضایی تجربشی، محمدخانی و فرضی (۱۳۹۱) در پژوهشی به بررسی اثربخشی برنامه‌ی گروهی والدگری مثبت بر روابط مادر-کودک در کودکان با اختلالات نارسایی توجه / بیش‌فعالی پرداختند. نتایج این پژوهش نشان داد که اجرای برنامه‌ی گروهی والدگری مثبت به مادران منجر به کاهش معنادار تعارض و وابستگی و افزایش نزدیکی و به طور کلی موجب بهبود رابطه‌ی مادر-کودک شده است. گلداستین، گلداستین، جونز، برازول و شریدان^۱ (۱۹۹۸) در پژوهش‌های خود نشان داده‌اند که آموزش والدین باعث کاهش تنیدگی والدگری در قلمرو کودک می‌شود و در روابط والد کودک اثر مثبتی دارد. بنابراین محقق در این پژوهش به دنبال پاسخ‌گویی به این

1. Goldstein, Goldstein, Jones, Braswell, & Sheridan

سوال است که آیا آموزش برنامه‌ی والدگری مثبت (Triple P) بر رابطه تعامل والد-کودک تأثیر می‌گذارد؟

روش پژوهش

پژوهش حاضر نیمه آزمایشی به صورت پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری با گروه گواه بود. جامعه‌ی مورد مطالعه در این پژوهش کلیه مادران کودکان ۱۰-۹ ساله مدارس ابتدایی شهر اهواز در سال ۱۳۹۴ بود. جهت نمونه‌گیری در یکی از مدارس آگهی شد که قرار است یک دوره آموزشی در مورد روابط والد-کودک برگزار شود. از بین مادرانی که به صورت داوطلبانه در این دوره‌ی آموزشی شرکت کردند، ۳۰ نفر به شیوه هدفمند انتخاب شدند. سپس به صورت تصادفی در دو گروه آزمایش و گواه گمارده شدند. معیارهای ورود شامل داشتن سواد خواندن و نوشتن، نداشتن پرونده روانپزشکی، نداشتن سابقه اعتیاد بود. پس از تایید موضوع پژوهش توسط گروه آموزشی و تحصیلات تکمیلی و گرفتن مجوز به اداره کل آموزش و پرورش اهواز مراجعه و پس از معرفی به مدرسه نامبرده یک آگهی برای برگزاری دوره آموزشی در حوزه رابطه والد کودک نصب شد. پس از ثبت مادران دانش‌آموزان از بین آن ۳۰ نفر که دارای معیارهای ورود بودند انتخاب و به دو گروه آزمایش و گواه تقسیم شدند.

جدول ۱. برنامه مداخله‌ای به تفکیک جلسات

جلسه	هدف	محتوا	تکالیف
۱	آشنایی والدین با مشکل و علایم آن و برنامه‌ی فرزند پروری مثبت به منظور برجسته کردن لزوم چنین برنامه‌های آموزشی و ایجاد انگیزه و جلب همکاری آنها	آشنایی با اعضای گروه، توصیف اجمالی در مورد فرزند پروری مثبت و هدف استفاده از آن، توضیح در مورد قوانین اساسی برای گروه و تدوین قوانین اساسی گروه، توضیح در مورد مشکل کودک و علایم مشکل وی	تعیین اهداف والدین و دلایل لزوم شرکت در برنامه‌ی آموزشی والدگری مثبت

<p>ثبت رفتارهای نادرست کودک با استفاده از جداول و نمودار داده شده در طول هفته</p>	<p>مرور جلسه‌ی پیش، توصیف و تعریف فرزندپروری مثبت به تفصیل، جنبه‌های مهم فرزند پروری مثبت</p>	<p>آشنایی مادر با عوامل موثر بر رفتار کودک و برنامه فرزند پروری مثبت و اینکه مادر بتواند اهدافی را برای تغییر در رفتار خود و کودک مشخص نماید.</p>	<p>۲</p>
<p>استفاده از روش آموزش اتفاقی و بی‌س، بگو و انجام بده در طول هفته و ثبت آن در جداول ارائه شده</p>	<p>بررسی تکالیف جلسه‌ی دوم و ارائه بازخورد، تقویت رابطه والد-کودک با ایجاد روابط مثبت با کودکان</p>	<p>تقویت تعاملات مثبت بین والد و کودک و ارائه راهکارهایی به منظور ایجاد یک ارتباط به عنوان نخستین گام مهم در کنترل کودک و همچنین آموزش راهکارهایی برای ایجاد رفتاری مطلوب در کودک</p>	<p>۳</p>
<p>-تشکیل جلسه خانوادگی و وضع ۴-۵ قانون اساسی در منزل -انجام سه مورد دستوالعمل روش آموزش داده شده و ثبت آنها در جداول مربوطه -یادداشت یکی از موارد استفاده از بحث جهت دار با کودک در جدول ارائه شده</p>	<p>شیوه‌های برخورد با رفتار مشکل آفرین (مدیریت بد رفتاری)، پیامدهای منطقی رفتار (برای رفتار شدید)</p>	<p>آموزش مهارت‌هایی به والدین به منظور کنترل رفتارهای نامطلوب خفیف و شدید کودک</p>	<p>۴</p>
<p>-استفاده از پنندهای بقای خانواده و ثبت آن در جدول ارائه شده -تشخیص موقعیت‌های دردها ساز و یادداشت کردن چگونگی مراحل در جدول ارائه شده</p>	<p>پندهایی جهت بقای خانواده، تشخیص موقعیت‌های دردها ساز، گامهای فعالیت برنامه ریزی شده</p>	<p>آموزش چگونگی کنترل کودک در موقعیت‌هایی که کنترل به حداقل می‌رسد و نیز ارائه راهکارهایی به منظور بقای خانواده</p>	<p>۵</p>
<p>تمرین درمورد مشکلات شایع و ایفای نقش به صورت دو نفره</p>	<p>در این جلسه مشکلات والدین در اجرای دستورات و نحوه برقراری ارتباط با کودک مورد بررسی قرار می‌گیرد</p>	<p>بررسی نحوه تعاملات والدین با کودک</p>	<p>۶</p>
<p>برنامه ریزی برای اجرای مجدد آموزش‌ها و تکالیف ناتمام والدین و ثبت آن در جدول ارائه شده</p>	<p>در این جلسه در مورد موضوعات مطرح شده جلسات پیشین صحبت</p>	<p>بررسی اجمالی مسائل و موضوعات مطرح شده در جلسات پیشین</p>	<p>۷</p>

	شد و جلسات به صورت پرسش و پاسخ انجام شد		
در اختیار قرار دادن شرحی از موضوعات مطرح شده در هشت جلسه‌ی آموزش فرزند پروری مثبت و تأکید بر حفظ تغییرات مذکور	مرور جلسات گذشته، موانع حفظ تغییر، راهکارهایی برای حفظ تغییرات، پایان دادن به جلسات پژوهش	شرح عواملی که مانع از حفظ تغییرات و اصلاح های صورت گرفته خواهد شد و ارائه‌ی راه حل هایی جهت حفظ تغییرات مذکور	۸

در پژوهش حاضر از ابزارهای زیر استفاده شده است:

مقیاس رابطه والد- فرزند^۱: این مقیاس توسط پیانتا^۲ (۱۹۹۴) ساخته شد و شامل ۳۳ ماده می باشد که ادراک والدین را در مورد رابطه ی آن ها با کودک می سنجد. این مقیاس شامل حوزه های تعارض، نزدیکی، وابستگی و رابطه ی مثبت کلی (مجموع تمام حوزه ها) می باشد. مقیاس رابطه ی والد- کودک یک پرسشنامه خود گزارش دهی است و نمره گذاری آن بر اساس مقیاس ۵ درجه ای لیکرت (از نمره ی ۱ قطعاً صدق نمی کند تا نمره ی ۵ قطعاً صدق می کند، است. این مقیاس برای سنجش رابطه والد- کودک در تمام سنین استفاده شده است (تجربیشی و همکاران، ۱۳۹۴). این پرسشنامه توسط طهماسیان (۱۳۸۶) ترجمه و روایی محتوایی آن نیز توسط متخصصین ارزیابی شده است. پایایی این پرسشنامه از طریق آلفای کرونباخ توسط ابارشی، طهماسبان، مظاهری و پناغی (۱۳۸۸) به دست آمد. پایایی حوزه های تعارض، نزدیکی، وابستگی و رابطه ی مثبت کلی به ترتیب ۰/۸۴، ۰/۷۰، ۰/۶۱ و ۰/۸۶ گزارش شده است. دریکسول و پیانتا^۳ (۲۰۱۱) در پژوهشی آلفای کرونباخ این پرسشنامه را در هر یک از مولفه های تعارض، نزدیکی، وابستگی و رابطه ی مثبت کلی به ترتیب ۰/۷۴، ۰/۶۹، ۰/۸۰ گزارش کرده اند. در پژوهش حاضر ضریب آلفای کرونباخ این پرسشنامه در خرده مقیاس های تعارض، نزدیکی، وابستگی و رابطه ی مثبت کلی به ترتیب ۰/۸۱، ۰/۶۹، ۰/۷۴ و ۰/۸۳ به دست آمد.

1. parent child relationship scale (PCRS)

2. Pianta, R. C.

1. Driscoll, K., Pianta, R.C

یافته‌ها

در این پژوهش چهار فرضیه مورد آزمون قرار می‌گیرد که به آن پرداخته می‌شود: ۱. آموزش برنامه‌ی والدگری مثبت موجب افزایش مولفه‌ی نزدیکی می‌شود. ۲. آموزش برنامه‌ی والدگری مثبت باعث کاهش وابستگی می‌شود. ۳. آموزش برنامه‌ی والدگری مثبت باعث کاهش تعارض می‌شود. ۴. آموزش برنامه‌ی والدگری مثبت باعث افزایش روابط مثبت کلی می‌شود. یافته‌های پژوهش یافته‌های توصیفی بیانگر سن آزمودنی‌ها در دامنه‌های ۲۲ تا ۵۲ سال با میانگین ۳۷/۳۲ و انحراف معیار ۴/۲۸ بود که با توجه به مقادیر احتمال به دست آمده اختلاف نمرات پیش‌آزمون و پس‌آزمون مقیاس رابطه والد-کودک ناشی از اختلاف سنی آزمودنی‌ها نیست. هدف پژوهش حاضر بررسی اثربخشی برنامه والدگری مثبت بر تعامل مادر با کودک در کودکان دبستانی شهر اهواز است. در این راستا در جدول ۱، شاخص‌های توصیفی در چهار خرده مقیاس تعارض، نزدیکی، وابستگی و رابطه مثبت کلی در پیش‌آزمون و پس‌آزمون و پیگیری در گروه‌های آزمایش و کنترل آمده است.

جدول ۲. شاخص‌های توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیرها	موقعیت	گروه آزمایش		گروه کنترل	
		میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار
نزدیکی	پیش‌آزمون	۱۴/۲۶	۵/۹۹	۱۳/۸۰	۳/۷۴
	پس‌آزمون	۲۰/۸۶	۶/۹۶	۱۳/۶۰	۴/۱۳
	پیگیری	۲۱/۷۳	۶/۳۰	۱۶/۴۰	۵/۱۲
وابستگی	پیش‌آزمون	۲۰/۰۶	۴/۲۶	۲۱/۵۳	۵/۴۰
	پس‌آزمون	۲۷/۴۰	۳/۳۱	۲۲/۳۳	۴/۸۲
	پیگیری	۲۹/۲۶	۴/۸۱	۲۳/۶۶	۴/۲۰
تعارض	پیش‌آزمون	۴۷/۳۳	۱۳/۲۵	۴۸/۸۶	۱۴/۱۳
	پس‌آزمون	۴۰/۲۰	۸/۲۰	۵۰/۱۳	۱۵/۸۵
	پیگیری	۴۴/۰۰	۷/۰۴	۵۱/۸۰	۱۴/۳۷
رابطه مثبت کلی	پیش‌آزمون	۸۳/۴۶	۱۸/۱۴	۸۵/۶۶	۱۸/۹۴
	پس‌آزمون	۹۷/۲۶	۱۵/۴۹	۸۶/۰۶	۱۹/۱۸
	پیگیری	۹۸/۲۰	۱۵/۴۰	۸۵/۱۳	۲۰/۰۳

جدول ۲ اطلاعات مرتبط با ویژگی‌های توصیفی گروه نمونه را نشان می‌دهد. همان‌طور که ملاحظه می‌گردد میانگین و انحراف معیار خرده‌مقیاس‌های کیفیت تعامل والد-کودک گروه آزمایش در مرحله پس‌آزمون و پیگیری تفاوت چشمگیری با مرحله پیش‌آزمون نسبت به گروه گواه را دارد.

به علت وجود یک متغیر مستقل و چند وابسته و تعدیل اثر پیش‌آزمون از آزمون آماری تحلیل کوواریانس چندمتغیری (MANCOVA) استفاده شد. برای همگنی واریانس‌ها از آزمون لوین استفاده شده است که نتایج آن در جدول ۲ ارائه شده است.

جدول ۳. نتایج آزمون همگنی واریانس‌های لوین بین متغیرهای پژوهش در گروه‌های آزمایش و کنترل

اثر	متغیر وابسته	درجه آزادی ۱	درجه آزادی ۲	F	P
گروه	نزدیکی	۱	۲۸	۰/۱۲	۰/۷۲
	وابستگی	۱	۲۸	۰/۰۰۱	۰/۹۸
	تعارض	۱	۲۸	۳/۰۱	۰/۰۹
	روابط مثبت کلی	۱	۲۸	۰/۱۵	۰/۶۵

بر اساس اطلاعات آماری جدول ۳ سطح معناداری محاسبه شده در همه متغیرها از ۰/۰۵ بزرگ‌تر است؛ یعنی فرض همگنی واریانس‌های لوین برقرار است. بنابراین می‌توان از آزمون آماری تحلیل کوواریانس چندمتغیری استفاده کرد.

جدول ۴. نتایج آزمون‌های چندگانه تحلیل کوواریانس چندمتغیری در متغیرهای آزمایش و کنترل در پیش‌آزمون و پس‌آزمون

نام آزمون	مقدار	F	df خطا	df فرضیه	اندازه اثر	توان آماری	p
آزمون اثر پیلا	۰/۷۱	۱۳/۴۵	۲۱	۴	۰/۷۱	۱۰۰/۰۰	۰/۰۰۱
آزمون لامبدای ویکلز	۰/۲۸	۱۳/۴۵	۲۱	۴	۰/۷۱	۱۰۰/۰۰	۰/۰۰۱
آزمون اثر هتلینگ	۲/۵۶	۱۳/۴۵	۲۱	۴	۰/۷۱	۱۰۰/۰۰	۰/۰۰۱
آزمون بزرگترین ریشه روی	۲/۵۶	۱۳/۴۵	۲۱	۴	۰/۷۱	۱۰۰/۰۰	۰/۰۰۱

مندرجات جدول ۴ نشان می دهد که بین گروه آزمایش و گروه کنترل از لحاظ متغیرهای وابسته در سطح $p < 0/05$ تفاوت معنی داری وجود دارد. جهت پی بردن به این تفاوت سه تحلیل کواریانس در متن مانکوا انجام گرفت که نتایج حاصل از آن در جدول ۵ درج شده است. اندازه اثربخشی مداخله در کل پژوهش حاضر $0/71$ و توان آماری $100/00$ می باشد.

جدول ۵. نتایج حاصل از تحلیل آنکوا بر روی میانگین نمره های پس آزمون نزدیکی، وابستگی و تعارض در گروه های آزمایش و کنترل

نام آزمون	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	اندازه اثر	توان آماری	سطح معنی داری
نزدیکی	۲۸۰/۰۸	۱	۲۸۰/۰۸	۱۵/۸۸	۰/۳۹	۰/۹۶	۰/۰۰۱
وابستگی	۲۲۳/۲۴	۱	۲۲۳/۲۴	۱۷/۰۲	۰/۴۱	۰/۹۷	۰/۰۰۱
تعارض	۶۳۶/۵۰	۱	۶۳۶/۵۰	۳/۸۸	۰/۱۳	۰/۴۷	۰/۰۴۹
روابط مثبت و کلی	۸۵۲/۹۹	۱	۸۵۲/۹۹	۴/۹۶	۰/۱۷	۵۷	۰/۰۳۴

با توجه به مندرجات جدول ۵، مشاهده می شود که تفاوت بین گروه های آزمایش و کنترل در پس آزمون، از لحاظ متغیر نزدیکی در سطح $p < 0/05$ معنی دار است. تفاوت بین گروه های آزمایش و کنترل در پس آزمون، از لحاظ متغیر وابستگی در سطح $p < 0/05$ معنی دار است. تفاوت بین گروه های آزمایش و کنترل در پس آزمون، از لحاظ متغیر تعارض در سطح $p < 0/05$ معنی دار است. و تفاوت بین گروه های آزمایش و کنترل در پس آزمون، از لحاظ متغیر روابط مثبت و کلی در سطح $p < 0/05$ معنی دار است. برای اطمینان از اثربخشی این آموزش بعد از گرفتن پس آزمون از آزمودنی ها یک مرحله پیگیری یک ماهه گرفته شد که در ادامه به تفصیل بیان خواهند شد.

جدول ۶. نتایج آزمون‌های چندگانه تحلیل کواریانس در متغیرهای آزمایش و کنترل در مرحله پیگیری آزمون

نام آزمون	مقدار	F	df خطا	df فرضیه	اندازه اثر	توان آماری	سطح معنی داری
آزمون اثر پیلائی	۰/۶۹	۹/۲۹	۲۱	۴	۰/۶۳	۰/۹۹	۰/۰۰۱
آزمون لامبدای ویکلز	۰/۳۶	۹/۲۹	۲۱	۴	۰/۶۳	۰/۹۹	۰/۰۰۱
آزمون اثر هتلینگ	۱/۷۷	۹/۲۹	۲۱	۴	۰/۶۳	۰/۹۹	۰/۰۰۱
بزرگترین ریشه روی	۱/۷۷	۹/۲۹	۲۱	۴	۰/۶۳	۰/۹۹	۰/۰۰۱

براساس اطلاعات مندرج جدول ۶ تحلیل کواریانس چند متغیری بر روی نمره‌های پیگیری با کنترل پیش آزمون نشان می‌دهد که بین گروه آزمایش و گروه کنترل از لحاظ متغیرهای وابسته در سطح $p < ۰/۰۵$ تفاوت معنی داری وجود دارد. بنابراین سوال پژوهش حاضر تأیید گردید. بر این اساس می‌توان بیان داشت که دست کم در یکی از متغیرهای وابسته (نزدیکی، وابستگی، تعارض و روابط مثبت کلی) بین دو گروه تفاوت معنی داری وجود دارد. جهت پی بردن به این تفاوت چهار تحلیل کواریانس در متن مانکوا انجام گرفت که نتایج حاصل از آن در جدول ۶ درج شده است.

جدول ۷. نتایج حاصل از تحلیل آنکوا بر روی میانگین نمره‌های پیگیری متغیرهای پژوهش در گروه‌های آزمایش و کنترل

نام آزمون	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	اندازه اثر	توان آماری	p
نزدیکی	۱۵۶/۷۰	۱	۱۵۶/۷۰	۶/۰۰	۰/۲۰	۰/۶۵	۰/۰۲۳
وابستگی	۲۷۱/۵۶	۱	۲۷۱/۵۶	۲۰/۱۲	۰/۴۵	۰/۹۹	۰/۰۰۱
تعارض	۳۹۱/۶۱	۱	۳۹۱/۶۴	۵/۴۸	۰/۲۱	۰/۶۸	۰/۰۱۲
روابط مثبت و کلی	۱۱۸۷/۹۹	۱	۱۱۸۷/۹۹	۶/۸۳	۰/۲۲	۰/۷۰	۰/۰۱۲

با توجه به مندرجات جدول ۷، مشاهده می‌شود که تفاوت بین گروه‌های آزمایش و کنترل در مرحله پیگیری، از لحاظ متغیر نزدیکی در سطح $p < ۰/۰۵$ معنی دار است. بین گروه‌های آزمایش و کنترل در پیگیری، از لحاظ متغیر وابستگی در سطح $p < ۰/۰۵$ معنی دار است. بین گروه‌های آزمایش و کنترل در پیگیری، از لحاظ متغیر تعارض در سطح

$p < 0/05$ معنی دار است و بین گروه های آزمایش و کنترل در پیگیری، از لحاظ متغیر روابط مثبت و کلی در سطح $p < 0/05$ معنی دار است.

بحث و نتیجه گیری

در پژوهش حاضر به تعیین اثربخشی برنامه والدگری مثبت بر کیفیت تعامل والد کودک در مادران دارای کودک دبستانی پرداخته شد. یافته های پژوهش حاضر نشان داد که برنامه آموزش والدگری مثبت بر تعامل مادر با کودک در حوزه های نزدیکی، وابستگی، تعارض و روابط مثبت کلی اثر مثبت و معناداری داشت. این یافته با نتایج تحقیقات ساندرز و مک فارلاند^۱ (۲۰۰۶)، اوورد، بوگلز و پوینبرگ^۲ (۲۰۱۲)، فلی و جونز^۳ (۲۰۰۷)، شکوهی نیا، پرند شهبان و متولی پور (۱۳۸۷) همخوان می باشند. در تبیین اثربخشی این پژوهش می توان گفت که با توجه به حضور پدر در بیرون خانواده و محل کار و شاید به دلیل کمتر دخیل بودن پدر در امر تعلیم و تربیت کودک لذا مادر نقش اصلی در تربیت وی را بر عهده دارد (شیخ سامانی، ۱۳۸۶). از طرفی دیگر، برنامه والدگری مثبت که براساس رفتار درمانگری- های خانوادگی مبتنی بر اصول یادگیری اجتماعی بندورا پدید آمده است. و پایه های اساسی این برنامه را پنج اصل محیط ایمن و جذاب، محیط یادگیری مثبت، انضباط قاطع، انتظارات واقع بینانه و توجه به نقش خود به عنوان والدین بر تعامل مادر با کودک در حوزه های نزدیکی، وابستگی، تعارض و روابط مثبت و کلی داشته باشد (ساندرز، ۲۰۰۳؛ به نقل از دهکردی، جویباری، محتشمی، یکدله پور، ۱۳۹۳). آموزش والدگری مثبت با آموزش به کار بردن مناسب تقویت کننده های عینی، تشویق کننده های کلامی متناسب با رفتار کودک در هر موقعیت و آموزش والدین در ایجاد فعالیت های سرگرم کننده، از حفظ حالت مراقبت دایمی والدین از کودک می کاهد و از این طریق سطح تنش حاصل را در روابط والد- کودک به طرز قابل ملاحظه ای کاهش می دهد و موجب بهبود تعامل والد- کودک می شود (ساندرز، ۲۰۰۳). این برنامه با آموزش مناسب به والدین برای اعمال کنترل مناسب و ایجاد

1. Sanders, M. R., McFarland, M. C.

2. Oord, S., Bogels, S. M., & Peijnenburg, D.

3. Feeley, K., & Jones, E.

رفتارهای سازنده در کودک حس صلاحیت و خودگردانی والدین را افزایش می‌دهد. با یادگیری مهارت‌های برقراری ارتباط صمیمانه با کودک و ایجاد فعالیت‌های سرگرم‌کننده برای او، از میزان مراقبت دائم و نگرانی والدین در مورد رفتارهای کودک می‌کاهد و موجب بهبود کیفیت تعامل والد-کودک می‌شود همچنین این امر به نوبه‌ی خود فرصت کافی به والد مراقبت‌کننده برای رسیدگی به نقش‌های اجتماعی متفاوت از جمله برقراری ارتباط مناسب با همسر و افراد دیگر در محیط اجتماعی او می‌شود (ساندرز، ۲۰۰۳). آموزش والدگری مثبت منجر به افزایش احساس نزدیکی بین مادر و کودک شده است. این پژوهش با یافته‌های ساندرز (۲۰۰۶)، گلدستین، گلدستین، جونز، برازول و شریدان^۱ (۱۹۹۸) و اوورد، بوگلز و پوینبرگ (۲۰۱۲) همخوان می‌باشد. در تبیین این یافته می‌توان گفت که همان‌طور که نظریه‌ی دلبستگی معتقدند که نزدیکی بین مادر و کودک شالوده‌ی ارتباط اجتماعی وی را در زندگی آینده دارد و اگر این نزدیکی شکل‌نگیرد در زندگی آینده کودک مشکلات زیادی شکل می‌گیرد و لذا هدف برنامه‌ی والدگری مثبت پیش‌گیری و همچنین کاهش مشکلات عاطفی و رفتاری دوران کودکی و ترویج مهارت‌های والدینی و افزایش دانش و اعتماد به نفس والدین می‌باشد (ساندرز، ۲۰۱۲؛ به نقل از واکیمیز، فوجیکو، لجمیا و میاموتو^۲، ۲۰۱۴). بهبود ارتباط والد کودک همچنین مشکلات فردی هر کدام از والدین و تعارضات والدین در مورد مسائل کودک را کاهش می‌دهد (اولیوری، ۲۰۱۵). به طور کلی برنامه‌ی فرزندپروری مثبت عوامل محافظتی کودکان را غنا می‌بخشد و عوامل خطرسازی را که با مشکلات رفتاری و هیجانی کودکان در ارتباط است کاهش می‌دهد. و همین‌طور این برنامه به خانواده‌هایی که ارتباط نزدیکی با فرزندان خود ندارند کمک شایانی می‌کند که احساس نزدیکی بیشتری کنند.

آموزش والدگری مثبت منجر به کاهش وابستگی بین مادر و کودک شده است. این پژوهش با یافته‌های ساندرز (۲۰۰۶)، زوربریک (۲۰۰۱)، گلداستین و گلداستین (۱۹۹۸)، اوورد، بوگلز و پوینبرگ (۲۰۱۲) و امیدوار طهرانی و خانی (۱۳۹۴) همخوان می‌باشد. در

1. Goldstein, S., Goldstein, M., Jones, C. B., Braswell, L., & Sheridan, S.
2. Wakimizu, R., Fujioko, H. Lejima, A. & Miyamoto, S.

تیین این یافته می‌توان گفت که تجارب اولیه و روابط والدین در ذهن کودک به صورت چهارچوبی عمل می‌کنند که با آن کودک وقایع را می‌تواند پیش‌بینی کند. کودکی که مراقبت عاطفی و شدیدی از مراقب خود دریافت می‌کند احساس دوست داشتنی بودن می‌کند و از دیگران انتظار دارد که به عنوان فردی شایسته به او توجه کنند (ابارشی و همکاران، ۱۳۸۸). اما در بعضی مواقع احساس عاطفی بیش از اندازه باعث وابستگی شدید بین مادر و کودک می‌شود که باعث مشکلات متعددی در زندگی آینده وی می‌شود. این برنامه به والدین راهبردهای عملی و موثر پرورش مهارت‌های اجتماعی و زبانی کودک، خودتنظیمی هیجانی، استقلال و قابلیت حل مسئله را می‌آموزد (عابدی، ۱۳۹۲). دستیابی به این مهارت‌ها نیز سبب ارتقای هماهنگی خانواده، کاهش تعارض کودک و والدین، توسعه روابط موفقیت آمیز با همسالان و آماده سازی کودک جهت کامیابی تحصیلی و در نهایت عدم وابستگی به والدین بخصوص مادر می‌گردد (عابدی، ۱۳۹۲).

آموزش والدگری مثبت منجر به کاهش تعارض بین مادر و کودک شده است. این پژوهش با یافته‌های ساندرز (۲۰۰۶)، زوربریک (۲۰۰۱)، گلداستین و گلداستین (۱۹۹۸)، اوورد، بوگلز و پوینبرگ (۲۰۱۲) و کاکابرایی (۱۳۹۵) همخوان می‌باشد. کودکان در زندگی در برخی مواقع بر خلاف نظر والدین خود عمل می‌کنند و باعث مشکلات بین خود و والدین‌شان می‌شود که عدم حل این تعارض مشکلات فراوانی بر زندگی آنها دارد. این رویکرد درمانی به درمان و پیشگیری اختلالات کودکی، قوی‌ترین حمایت تجربی را نسبت به سایر مداخلات در حوزه کودکان داشته است. همچنین بسیاری از اصول و روش‌های این برنامه به طور موفقیت آمیزی در درمان مشکلات شدید رفتاری و بالینی کودکان به کار گرفته می‌شود. این برنامه واکنش‌های عاطفی مضطرب کننده را که شامل افسردگی، عصبانیت، اضطراب و سطح بالای استرس است را مورد بررسی قرار می‌دهد. و باعث کاهش تعارضات بین والدین و فرزندان آنها می‌شود (ساندرز، ۲۰۰۳).

محدودیت‌هایی را که پژوهش حاضر با آن مواجه بوده است عبارت‌اند از: محدود کردن سن برای شرکت کنندگان، اجرای مداخله برای مادران و عدم شرکت پدران این دانش -

آموزان به علت وضعیت اشتغال آنها، محدود کردن هوش، سن و پایه تحصیلی برای دانش-آموزان، محدودیت در حجم نمونه و همچنین استفاده از روش پژوهش نیمه آزمایشی که باید در تعمیم نتایج احتیاط شود. به منظور پژوهش‌های آتی پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های بعدی پدران هم در پژوهش شرکت نمایند؛ تأثیر احتمالی سن، سواد و وضعیت اقتصادی و اجتماعی والدین بررسی گردد.

منابع

- ابارشی، زهره؛ طهماسیان، کارینه؛ مظاهری، محمدعلی و پناغی، لیلی (۱۳۸۸). تأثیر آموزش برنامه‌ی ارتقای روانی اجتماعی کودک از طریق بهبود تعامل مادر کودک بر خود اثرمندی والدگری و رابطه مادر و کودک زیر سه سال. *فصلنامه علمی-پژوهشی پژوهش در سلامت روانشناختی*. ۳ (۳)، ۵۲-۵۰.
- اسماعیل زاده کیابانی، مریم. (۱۳۹۲). تأثیر آموزش فرزندپروری مثبت بر استرس والدگری مادران و نشانه‌های رفتاری هیجانی پسران مبتلا به ADHD شهر کرج. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه پیام نور کرج.
- امیدوار طهرانی، آسیه و خانی، محمد حسین (۱۳۹۴). تحلیل کانونی رابطه بین والدگری پدر و استقلال عاطفی فرزند. *فصلنامه فرهنگ مشاوره*. ۶ (۲۲)، ۸۷-۱۰۴.
- بهرام آبادی، مهدی، زهراکار، کیانوش، بروجردی، هانیه، محمدی فر، محمدعلی. (۱۳۹۲). اثربخشی برنامه بهبود بخشی ارتباط بر کیفیت رابطه والد-فرزندی در نوجوانان دختر خانواده‌های تک والدینی مادر سرپرست، *مجله روانشناسی بالینی*. ۵ (۲)، ۱۶-۱۴.
- بشردوست، نرگس؛ زندی پور، طیبه و رضائیان، حمید (۱۳۹۳). تأثیر آموزش سبک‌های فرزندپروری (مهارت‌های والدینی) بر تغییر نگرش مادران باردار نوبت اول به مقوله‌ی فرزندپروری، *فصلنامه مطالعات زن و خانواده*. ۲ (۲)، ۷۴-۶۵.
- تجربیشی، معصومه، عاشوری، محمد، افروز، غلامعلی، ارجمندیان، عای اکبر، غباری بناب، باقر. (۱۳۹۴). اثر بخشی آموزش برنامه‌ی والدگری مثبت بر تعامل مادر با کودک کم توان ذهنی، *فصلنامه‌ی توانبخشی*. ۲ (۱۶)، ۱۳۱-۱۲۹.

- ساندرز. شیوه‌ای مثبت برای رسیدگی به رفتار کودکان برای همه‌ی پدر و مادران، ترجمه نوشین شمس (۱۳۹۳). تهران: انتشارات آسیم.
- شیخ سامانی، الهام. (۱۳۸۶). بررسی تاثیر آموزش مهارت‌های والدینی بر بهبود رابطه والد-کودک. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه الزهرا.
- شکوهی نیا، محسن، پرنده، اکرم، شهائیان، آمنه و متولی پور، عباس. (۱۳۸۷). تاثیر آموزش مهارت‌های حل مسئله بر تعامل والد-کودک و بهبود رفتارهای چالش برانگیز کودکان، فصلنامه خانواده و پژوهش. ۲(۴)، ۱۰-۱۵.
- طاهری نیا، سمانه. (۱۳۹۱). اثربخشی آموزش فرزندپروری با رویکرد مثبت نگر بر خودکارآمدی مادران و بهبود رابطه مادر-کودک و مشکلات رفتاری کودکان. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه فردوسی مشهد
- عابدی، ثریا (۱۳۹۲). برنامه والدگری مثبت. فصلنامه تعلیم و تربیت استثنایی. ۱۴(۴)، ۳۰-۳۷.
- عابدی شاپورآبادی، ثریا؛ پورمحمدرضایی تجریشی، معصومه؛ محمدخانی، پروانه و فرضی، مرجان (۱۳۹۱). اثربخشی برنامه گروهی والدگری مثبت بر رابطه مادر-کودک در کودکان با اختلال بیش فعالی/نارسایی توجه. روان شناسی بالینی سال چهارم پاییز ۱۳۹۱ شماره ۳ (پیاپی ۱۵)، ۶۲-۷۳.
- علی اکبری دهکردی، مهناز، کاکوجویاری، علی اصغر، محتشمی، طیبه و یکدله پور، نرگس. (۱۳۹۳). اثربخشی برنامه فرزندپروری مثبت بر تنیدگی والدینی در مادران کودکان با آسیب شنوایی، فصلنامه‌ی شنوایی شناسی. ۶(۲۳)، ۶۶-۷۳.
- کاکابرایی، کیوان (۱۳۹۵). تأثیر آموزش حل مسئله خانواده محور بر ارتباط والد-کودک دانش آموزان دوره ابتدایی. فصلنامه فرهنگ مشاوره. ۷(۲۶)، ۱-۱۵.
- محرری، فاطمه، سلطانی فر، عاطفه، خالصی، حمید و اسلامی، نجمه. (۱۳۹۱). بررسی تاثیر آموزش برنامه تربیت سازنده به مادران در بهبود روابط با فرزندان نوجوان، فصلنامه دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی مشهد. ۵۵(۲)، ۱۱۶-۱۲۳.

- Damodaran, K. D. (2013). Parent child interaction therapy: child well- being through an effective parenting intervention, *the journal of positive psychology*, 3, 1-12
- Driscoll, K., Pianta, R.C. (2011). Mother's and father's perceptions of conflict and closeness in parent- child relationships during early childhood. *Journal of early childhood and infant psychology*, 7, 1-18
- Feeley, K., Jones, E. (2007). Strategies to address challenging behavior in young children with Down syndrome. *Down syndrome Research and Practice Advance Online Publication*; 81(11):19-30.
- Goldstein, S., Goldstein, M., Jones, C. B., Braswell, L., Sheridan, S. (1998). *Managing ADHD in Children: A Guide for practitioners use*. New York: John Wiley & sons, Inc.
- Khodabakhshi koolae, A., Shahi, A. Navidian, A. & Mosalanejad, L. (2015). The effect of positive parenting program training in mother of children with attention deficit hyperactivity on reducing children's externalizing behavior problem. *Journal of fundamentals of mental health*, 3, 135-141
- Oord, S., Bogels, S. M, Peijnenburg, D. (2012). The effectiveness of mindfulness training for children with ADHD and mindful parenting for their parents. *Journal of Child & Family Studies*; 21:139-147 .
- Olivari, G. M. (2015). Adolescent perceptions of parenting styles in Sweden Italy and Greece: an exploratory study. *Europe's journal of psychology*, 2, 244-258
- Pianta, R. C. (1994). Patterns of relationships between children and kindergarten teacher. *Journal of school psychology*, 32, 15-32.
- Sheperis, C., Sheperis, D. Monceaux, A. Davis, J. R. & Lopez. B. (2015). Parent- child interaction therapy for children with special needs. *The professional counselor*, 2, 248-260
- Sanders, M. R. (2003). Triple p-positive parenting program: A population approach to promoting competent parenting. *Aust. E-J. Advancement Mental Health*; 2(3):127-143.
- Sanders, M. R. (2005). Triple P: A multi- level system of parenting intervention: workshop participant notes: the University of Queensland: Brisbane, Australia.
- Sanders, M. R., McFarland, M. C. (2006). Treatment of depressed mothers with disordered children: A controlled evaluation. *Cognitive Behavioral Therapy*; 31(1):86-112 .
- Sanders, M. R. (2012). Development, evaluation, and multinational dissemination of the triple p- positive parenting program. *Annual review of clinical psychology*, 8, 345-379
- Turner, K. M. T., Mrkie- Dadda, C., Sanders, M. R. (2002). Facilitators manual group triple university of Wisconsin Madison. 8, 1-33

Wakimizu, R., Fujioko, H. Lejima, A. & Miyamoto, S. (2014). Effectiveness of the group- based positive parenting program with development disabilities: a longitudinal study. *Journal of psychological abnormalities in children*, 1, 1-9